STANISŁAW BIELECH

SZKOŁY ZAWODOWE NA ZIEMI LUBUSKIEJ W LATACH 1945–1965

POCZĄTKI SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO NA ZIEMI LUBUSKIEJ

Materiały źródłowe nie pozwalają na dokładne ustalenie rozwoju, przemian organizacyjnych szkolnictwa zawodowego na obszarze obecnego województwa zielonogórskiego w latach 1945—51[1]).

W tym czasie powstało szereg szkół zawodowych, które po 1—2 latach zlikwidowano, zachowując po nich niewiele dokumentów. Roczniki statystyczne ogólnopolskie nie podają danych o województwie zielonogórskim, bo takowego nie było do 1950 roku. Wystąpiła też konieczność ograniczenia danych liczbowych do szkół zawodowych podległych Ministerstwu Oświaty.

Celem tego referatu jest nie tylko pokazanie historii rozwoju szkolnictwa zawodowego ale i wykazanie dużego awansu tego typu szkoły w systemie oświatowym, na przykładzie województwa zielonogórskiego.

Pierwsze szkoły zawodowe na Ziemi Lubuskiej powstawały najczęściej żywiołowo, w warunkach nie zawsze dostosowanych do ich wymogów. Niemałe trudności sprawiała też stara struktura ustrojowo-organizacyjna szkolnictwa zawodowego, nie dostosowana do szybkiego tempa odbudowy i socjalistycznego uprzemysłowienia kraju. Dlatego 3 pierwsze szkoły zawodowe, które powstały pod koniec 1945 r. na terenie obecnego województwa w Gorzowie, Sulęcinie i Zielonej Górze oparte zostały na przedwojennych zasa-

1) Przy opracowaniu tego referatu wykorzystano materiały archiwalne Kuratorium, sprawozdania szkół, kroniki szkolne, własne materiały nagromadzone w czasie 14-letniej pracy, pracę magisterską M. Pannerta na temat szkolnictwa zawodowego w woj. zielonogórskim, roczniki statystyczne GUS, WUS, biuletyny, statystyki szkolnictwa zawodowego i dzienniki urzędowe

dach organizacyjnych. Były to szkoły dokształcające, w których uczyła się młodzież pracująca w różnych zakładach pracy. Nauczaniem w tych szkołach objęto 182 uczniów.

Organizatorzy tego szkolnictwa najczęściej nie posiadali odpowiedniego doświadczenia. Np., organizatorem pierwszej szkoły zawodowej w Zielonej Górze był mistrz ślusarski Adam Piłat, który do dnia dzisiejszego pracuje w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Zielonej Górze jako nauczyciel zawodu. Pierwszym dyrektorem tej szkoły był Miterski. Organizatorami szkoły zawodowej w Gorzowie byli Jan Anielski — pierwszy jej dyrektor, Edward Pilarski i Edward Krzysztofowicz.

W rok później (1946/47) działało już 29 szkół zawodowych, w tym 14 dokształcających, 4 przemysłowe, 5 przysposobienia przemysłowego, 3 gimnazja zawodowe i 3 licea zawodowe. Spośród nich 22 znajdowały się w zasięgu administracyjnym woj. poznańskiego a 7 woj. wrocławskiego. Były to małe szkoły, liczące po kilka oddziałów, grupujące młodzież różnych zawodów a często także nie pracujących zawodowo uczniów.

Począwszy od 1947 roku w szkolnictwie zawodowym następują dalsze zmiany organizacyjne. W miejsce szkół dokształcających powstaje 14 publicznych średnich szkół zawodowych przygotowujących młodzież do egzaminu czeladniczego w różnych zawodach. Przy szkołach tych zaczęto organizować własne warsztaty, aby można było objąć praktyczną nauką zawodu młodzież.

W latach 1947—1951 w sieci szkolnictwa zawodowego na Ziemi Lubuskiej zachodziły liczne zmiany ilościowe. Powstawały nowe szkoły w Gorzowie, Międzyrzeczu, Skwierzynie, Żarach, Żaganiu i w Słubicach. Likwidacji natomiast uległy m. in. szkoły w Kargowej, Babimoście i Witnicy.

Zbyt wielka różnorodność form szkolenia zawodowego tworzonych w różnych resortach, utrudniała właściwe rozwiązywanie zagadnień programowych, podręcznikowych i kadrowych. Brak było zharmonizowania istniejącej organizacji szkolnictwa zawodowego z nową organizacją szkoły ogólnokształcącej (przejście ze szkoły trójstopniowej na szkołę dwustopniową — szkoła podstawowa i liceum). Poza tym potrzeba szybkiego dostarczenia gospodarce dużej ilości wykwalifikowanych kadr (plan 6-letni) stwarzała konieczność przebudowy ustroju szkolnictwa zawodowego.

Klimat sprzyjający rozwojowi szkół zawodowych na terenie naszego województwa został stworzony dopiero po 1951 roku.

Złożyły się na to dwa ważne czynniki:

1. Reforma ustroju szkolnictwa zawodowego dokonana uchwałą Prezydium Rządu nr 488 z dnia 23.VI.1951 r. [2]).

2. Utworzenie w roku 1950 województwa zielonogórskiego.

W myśl tej uchwały powstały nowe szkoły: szkoły przysposobienia zawodowego, zasadnicze szkoły zawodowe, technika zawodowe, szkoły majstrów.

W ten sposób została ujednolicona struktura szkolnictwa zawodo-

2) **Monitor Polski** nr A-59, poz. 776

wego, co z kolei wpłynęło korzystnie na jego większą stabilizację i podniesienie poziomu organizacyjnego.

Utworzenie województwa sprzyjało koncentracji środków finansowych, lepszej opiece nad szkołami i skuteczniejszej koordynacji poczynań.

ZMIANY W ORGANIZACJI I SIECI SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO PO 1. VII 1951 r.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 23. VI. 1951 r.[3]) nastąpiło rozgraniczenie zadań w zakresie szkolenia zawodowego pomiędzy CUSZ[4]) a poszczególne ministerstwa i urzędy centralne. CUSZ odpowiedzialny był za szkolenie kadr robotników kwalifikowanych w ZSZ i SPZ, sprawował ponadto ogólny nadzór pedagogiczny nad nauczaniem i wychowywaniem w szkołach prowadzonych przez ministerstwa i urzędy centralne. Do ministerstw i urzędów centralnych należało szkolenie techników i pracowników o równorzędnych kwalifikacjach oraz robotników kwalifikowanych specjalności niemasowych. Z CUSZ-u wyłączone zostały szkoły prowadzone przez następujące ministerstwa: Rolnictwa, Zdrowia, Sprawiedliwości, Kultury i Sztuki, Obrony Narodowej, Szkół Wyższych oraz GKKF.

Z początkiem lat 50-tych sieć szkolnictwa zawodowego prowadzonego i nadzorowanego przez CUSZ w naszym województwie przedstawiała się następująco:

Typ szkoły[5])	Szkoły CUSZ		Nadzorowane przez CUSZ	
	szkoły	uczniowie	szkoły	uczniowie
ZSZ	12	3092	4	253
Technika	—	—	10	2145
SPZ	3	1330	—	—

Uczniowie ZSZ praktyczną naukę zawodu pobierali we własnych warsztatach, które powstawały przy każdej szkole, najczęściej w budynkach zastępczych, nietypowych i nie najlepiej wyposażonych w sprzęt, narzędzia oraz maszyny.

Uczniowie SPZ pobierali praktyczną naukę zawodu w zakładach pracy. Nauka w SPZ trwała od 4 do 11 miesięcy. Przyjmowały one młodzież w wieku od 16 do 19 lat, posiadającą odpowiedni stan zdrowia, przy czym ukończenie 7 kl. nie było wymogiem zasadniczym.

Zasadnicze szkoły zawodowe przygotowywały robotników kwalifikowanych w ciągu 2 lub 3 lat. Przyjmowały one młodzież w wieku od 14 — 17 lat, po ukończeniu, w zasadzie, 7 klas szkoły podstawowej. Większe wymagania stawiano kandydatom do technikum, co wyrażało się m. in. w obowiązującym egzaminie wstępnym. Nauka w technikum zawodowym trwała 3 do 4 lat.

3) **Dz. U.** z 1951 r., poz 26, poz. 217
4) Powstał w 1949 r. zgodnie z ustawą z 10. II. 1949 r. Dz. U. nr 7-45
5) **Biuletyn Statystyki Szkolnictwa Zawodowego** za rok szkolny 1953/1954

Nakreślony w dużym skrócie system szkolenia zawodowego w latach 1951 — 1956 tworzony był z myślą o szybkim dostarczeniu gospodarce kadr potrzebnych do realizacji planu 6-letniego. Z biegiem czasu ujawniły się jednak poważne braki, wynikające szczególnie ze zbyt krótkiego szkolenia, nadmiernego rozdrobnienia oraz ze zbyt daleko idącego rozbicia szkolnictwa zawodowego pomiędzy poszczególne resorty. Skromną liczbą 10 techników w naszym województwie administrowało 9 ministerstw i centralnych urzędów. Wspomniane niedociągnięcia powodowały pewne braki w przygotowaniu zawodowym a często i ogólnym absolwentów szkół, co z kolei wytworzyło w niektórych resortach, nie zawsze zresztą słuszne, często przejaskrawione opinię o zbędności przygotowania fachowców niektórych specjalności w szkołach zawodowych.

Poza tym nie bez wpływu na tendencje zmierzające do ograniczenia liczby szkół w tym okresie na terenie województwa pozostawały takie czynniki jak: złe warunki lokalowe, zwłaszcza warsztatów szkolnych, brak dostatecznej ilości młodzieży, którą rekrutowano w województwach centralnych oraz braki w kadrze nauczycielskiej. Zlikwidowano w tym czasie (lata 1951/1954) ZSZ w Bytomiu Odrzańskim, Sławie, Zbąszynku, Słubicach, Międzyrzeczu i Krośnie Odrzańskim a zorganizowano w Małomicach i Żarach.

W roku szkolnym 1954/1955 było najmniej zasadniczych szkół zawodowych po 1950 roku. Taki stan rzeczy wymagał radykalnych posunięć. Z początkiem drugiej połowy 50-tych lat wydano szereg aktów normatywnych, które zapoczątkowały nowy etap w rozwoju szkolnictwa zawodowego, w zasadzie trwający do dnia dzisiejszego.

Na mocy ustawy z dnia 10. IX 1956 r.[6]) oraz Uchwały Rady Ministrów nr 519 z dnia 10. IX 1956[7]) większość ministerstw, z wyjątkiem Ministerstwa Rolnictwa, Zdrowia, Leśnictwa, Górnictwa, Kultury i Sztuki oraz dwóch instytucji niepaństwowych: CZSP i CRS „Samopomoc Chłopska", przekazała szkoły zawodowe Ministrowi Oświaty. Wprowadzono także zasadnicze zmiany organizacyjne w szkolnictwie celem podniesienia poziomu tych szkół i zwiększenia zasięgu działania. Uchwałą Rady Ministrów nr 214 z dnia 27. VI 1957 r. wydłużono czas trwania nauki w ZSZ i technikach o jeden rok, w celu lepszego przygotowania uczniów i kierowania do pracy starszych, bardziej dojrzałych absolwentów.

Nowa nomenklatura pozwalała lepiej dostosować specjalności i zawody występujące w szkołach dla potrzeb gospodarczych. Zapoczątkowano w tym czasie organizację ZSZ dla młodzieży pracującej w zakładach pracy tzw. s z k o ł y p r z y z a k ł a d o w e lub dokształcające. Zapoczątkowano rozbudowę sieci szkół budowlanych, handlowych, odzieżowych, włókienniczych i gospodarczych. Uruchomiono 3 pierwsze szkoły przysposobienia rolniczego, jako formę masowej oświaty rolniczej. Ostatecznie w roku szkolnym 1958/1959 ukształtował się następujący stan organizacyjny szkolnictwa zawodowego podległego Ministrowi Oświaty na terenie woj. zielonogórskiego:

6) **Dz. U.** nr 41, poz. 186
7) **Monitor Polski** nr 87, poz. 1005

Typ szkoły[8])	szkoły	oddziały	uczniowie
SPR	3	3	60*)
SPZ	1	4	120
ZSZ dla nie prac.	20	138	4.975
ZSZ dla prac.	10	14	391
technika	10	57	1.644
RAZEM	44	216	7.190

*) wg. stanu na 2. II. 1957 r.

Rok szkolny 1958/1959 był dla szkolnictwa zawodowego rokiem przełomowym. W 1958 roku wydano ustawę[9]) o nauce zawodu, przyuczeniu do określonej pracy i warunkach zatrudnienia młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy. Ustawa ta wprowadziła zasadniczy zwrot w organizacji szkolenia zawodowego. Dzięki niej zostały stworzone warunki do rozwoju drugiego toru kształcenia zawodowego poprzez naukę zawodu w zakładach pracy połączoną z nauką w szkole przyzakładowej lub dokształcającej. W roku 1965 nauczaniem w tych szkołach objęto 7590 uczniów — to jest ponad 60% w stosunku do liczby uczniów ZSZ dla młodzieży nie pracującej.

W styczniu 1959 roku odbył się Krajowy Zjazd Oświaty Zawodowej i Rolniczej, który wytyczył kierunki rozwoju szkolnictwa zawodowego na najbliższe lata. W marcu tegoż roku obradował III Zjazd PZPR, który określił dalsze zasadnicze kierunki rozwoju szkolnictwa zawodowego.

Dzięki szczególnej opiece i poparciu szkolnictwa zawodowego przez KW PZPR i Prezydium WRN bardzo wydatnie rozwinięto ten typ szkolnictwa w latach 1960 — 1964. W okresie tym obserwujemy najbardziej burzliwy rozwój szkolnictwa zawodowego wszystkich typów i form szkolenia. W 137 szkołach różnych typów uczyło się w 1960 r. 12.800 uczniów, a w cztery lata później, w 1964 roku było już 226 jednostek kształcenia zawodowego, w których uczyło się 32.928 uczniów.

LICZBA SZKÓŁ ZAWODOWYCH, ODDZIAŁÓW I UCZNIÓW W SZKOŁACH ZAWODOWYCH WSZYSTKICH TYPÓW

Szkoły	Rok 1960			Rok 1964		
	szkoły	oddziały	uczniowie	szkoły	oddziały	uczniowie
1	2	3	4	5	6	7
młodzieżowe ZSZ	25	190	6167	32	325	11.934
dokształcające ZSZ	12	36	1086	21	97	3.218
przyzakładowe ZSZ	7	21	758	17	118	4.372
Technika po kl. 7 młodzieżowe	12	65	2150	29	176	7.353

8) Źródło: **sprawozdawczość szkół na koniec roku szkolnego**
9) **Dz. U.** nr 45, poz. 227

1	2	3	4	5	6	7
Technika młodzieżowe po kl. IX	1	1	23	—	—	—
Techn. dla nie prac. po ZSZ i SRB	2	3	106	4	14	532
Techn. po SPR	—	—	—	2	3	110
Techn. dla prac. po VII kl.	9	20	577	11	31	1.018
Techn. dla prac. po IX kl.	3	7	230	1	4	144
Techn. dla prac. po ZSZ	—	—	—	7	13	494
Państw. Szkoły Techn.	—	—	—	2	2	84
SPR	66	98	1726	88	156	3.669
OGÓŁEM	137	441	12823	214	929	32.928

Źródło:
Sprawozdawczość szkół wg stanu na 1. X każdego roku (bez techników zaocznych w których uczyło się w 1964 roku 1512 osób).

Analizując obecną sieć szkolnictwa zawodowego należy stwierdzić, że odpowiada ona w dużej mierze potrzebom gospodarki oraz gwarantuje realizację uchwał IV Zjazdu PZPR o objęciu dalszym kształceniem w szkołach zawodowych 50% absolwentów klas siódmych, co zostało w naszym województwie już zrealizowane. Poprawiono także profil szkół zawodowych. Obecnie kształci się młodzież w technikach o 31 a w ZSZ o 30 specjalnościach.

Rozbudowano różne formy kształcenia dorosłych. Tym samym w latach 1960 — 1964 zapoczątkowano kształcenie młodzieży i dorosłych w 23 nowych zawodach i specjalnościach.

Dzięki długotrwałej pracy nad siecią szkół zawodowych osiągnięto w tym zakresie zadowalające wyniki. Wyrażają się one przede wszystkim w prawidłowym rozmieszczeniu szkół w województwie. W każdym powiecie istnieją obecnie szkoły zawodowe. Większość powiatów posiada kilka szkół zawodowych np. w Gorzowie Wlkp. zlokalizowano aż 9 szkół. Szczególnie równomiernie rozmieszczono w województwie szkoły zawodowe o kierunkach: mechanicznym, budowlanym i ekonomicznym.

W ocenie Ministerstwa Oświaty sieć naszego szkolnictwa zawodowego jest korzystna, ponieważ pod względem liczby szkół zawodowych na 100 tys. mieszkańców zajmuje pierwsze miejsce, a liczby uczniów w szkołach na 10 tys. mieszkańców zajmuje 4 miejsce w kraju.

BAZA MATERIALNA SZKÓŁ ZAWODOWYCH

Szkolnictwo zawodowe nie dysponowało w swoich początkach najlepszą bazą. W latach 1945 — 1960 szkoły zawodowe korzystały najczęściej z pomieszczeń szkół ogólnokształcących bądź mieściły się w budynkach zastępczych, np. pierwsza klasa z liczbą 24 uczniów Gimnazjum Budowlanego w Żarach mieściła się przez rok w pomieszczeniu biurowym PKP, szkoła zawodowa w Gorzowie miała swoją siedzibę w budynku zastępczym. W pomieszczeniach szkolnych brakowało mebli, światła, szyb

i klamek. Szkoła Przemysłowa w Nowej Soli, która powstała w czerwcu 1946 r. umieszczona została w budynkach gospodarczych byłego niemieckiego obozu pracy.

W latach 50-tych sytuacja ta uległa znacznej poprawie w tym sensie, że każda szkoła zawodowa dysponowała już własnymi lokalami, chociaż były to przeważnie budynki nietypowe i bardzo słabo lub wcale niewyposażone.

Stopniowa poprawa bazy materialnej następuje w latach 50-tych a szczególnie po przejściu pod administrację i na budżet Prezydium WRN. Tylko na przestrzeni lat 1961—1965 na kapitalne remonty obiektów szkolnych przeznaczono 45 mln złotych. W tym samym okresie szkoły zawodowe otrzymały na zakup sprzętu, maszyn, urządzeń i pomocy naukowych, ponad 41 mln złotych.

Ze środków przeznaczonych na kapitalne remonty odbudowano i adaptowano dla potrzeb szkół zawodowych 7 obiektów szkolnych, 11 internatów, 9 hal warsztatowych i 4 sale gimnastyczne. Przy remontach szkolnych czynnie uczestniczyła młodzież szkolna i nauczyciele. Szczególnie duże osiągnięcia w tym zakresie mają szkoły rzemiosł budowlanych w Głogowie, Gorzowie, Żarach i Zielonej Górze, szkoły elektryczne i drzewne we Wschowie, Nowej Soli i Głogowie. Przykładem dobrej roboty może być Szkoła Rzemiosł Budowlanych w Zielonej Górze, która na przestrzeni lat 1958 — 1964 przeprowadziła siłami młodzieży, nauczycieli i pracowników warsztatów szkolnych remont 10 różnych obiektów szkolnych.

Ogólna wartość przeprowadzonych robót kształtuje się w granicach 8 mln złotych. Wartość uzyskanych w ten sposób obiektów szkolnych szacuje się na około 70 mln złotych.

Ze środków inwestycyjnych wybudowano w ciągu ostatnich 5-ciu lat 12 szkół, jeden internat na 200 miejsc i dwa warsztaty. Dzięki tak poważnym nakładom finansowym szkolnictwo zawodowe dysponuje dziś 222 pracowniami i 237 izbami lekcyjnymi.

Równolegle z rozbudową bazy szkolnej rosła liczba internatów a tym samym miejsc dla uczniów szkół zawodowych. Jeśli w roku szkolnym 1952/1953 było 12 internatów z 1775 miejscami to w 1960/1961 roku było już 20 internatów z 2388 miejscami, w 1965 roku było 30 internatów, w których mieszka ponad 4 tysiące uczniów.

Praktyczna nauka zawodu w szkole zawodowej jest decydującym ogniwem w procesie kształcenia zawodowego. Dlatego też w pierwszych latach istnienia szkół zawodowych, z powodu braku odpowiednich warsztatów, organizowano szkolenie w takich zawodach, które nie wymagały tworzenia warsztatów.

Pierwsze warsztaty szkolne powstały dopiero w roku szkolnym 1947/1948 wraz z zorganizowaniem publicznych średnich szkół zawodowych. Były to przeważnie warsztaty krawieckie. Warsztaty mechaniczne w zasadzie powstały dopiero pod koniec lat 50-tych.

W szkole zawodowej w Zielonej Górze warsztat ślusarski powstał już w 1947 roku w pomieszczeniach małego prywatnego warsztatu. Dopiero w 1948 r. przeniesiony został do pomieszczeń zajmowanych obecnie przez „L u m e l". W szkole zawodowej w Gorzowie warsztat ślusarski powstał

PRODUKCJA TOWAROWA W WARSZTATACH SZKOLNYCH WG BRANŻ PRZEMYSŁOWYCH W LATACH 1950 — 65 W TYS ZŁ.

Nazwa branży	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Ogółem	3514,2	3542,0	4513,0	6000,2	4531,0	3020,3	3966,3	5720,2
w tym:								
branża metalowa	—	2669,0	3669,0	5535,2	4036,0	2227,0	2758,0	4027,2
branża drzewna	—	524,0	584,0	465,0	450,0	473,0	822,0	1067,0
branża odzieżowa	—	350,0	260,0	—	—	—	—	—
branża skórzana	—	—	—	—	—	220,3	386,3	625,0
branża inna		—	—	—	—	—	—	—

Nazwa branży	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Ogółem	7913,0	9814,0	12883,0	16211,0	20570,0	2444,0	27941,0	28.676
branża metalowa	4790,0	6433,0	9533,0	12152,8	13250,2	17215,0	18303,0	19.102
branża drzewna	1575,0	1377,2	1210,0	1486,9	1670,0	1725,0	1899,0	1.950
branża odzieżowa	287,0	627,4	760,0	1765,3	1163,0	840,0	1677,0	886
branża skórzana	600,0	420,0	440,0	445,6	483,9	—	—	—
branża inna	661,0	963,4	940	961,2	3923,3	4663,0	6062,0	6.738

Źródła:
Sprawozdawczość szkół

PRODUKCJA OBRABIAREK W SZTUKACH

Nazwa i typ obrabiarki	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Wiertarki WS 13	3	15	30	100	100	17	—	—	—	—	—
Wiertarki WS 15	—	—	—	1	80	100	132	159	226	290	310
Szlifierki do wierteł OW-10	2	10	20	—	—	—	—	—	—	—	—
Szlifierki do noży tok. SAR	1	4	12	—	—	—	—	—	—	—	—
Strugarki poprzeczne SP-2	—	1	9	—	—	—	—	—	—	—	—
Podzielnice uniwers. PU-lok.	1	5	8	10	10	—	—	—	—	—	—
Przecinarki ścierne RPS-1	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—
Tokarki do metalu TPd 175	—	—	—	—	—	—	1	9	14	15	16
Tokarki do drewna TD-400	—	—	1	20	20	20	25	30	25	40	40
Piły wahadłowe PDe-5	—	—	—	—	—	—	40	60	70	65	30
Tokarki do metalu „Zuch" I	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Piła tokarki DYPN	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30
Młocarnia typu „Jutrzenka"	1	2	15	15	10	—	—	—	—	—	—
Sieczkarnie BIW	1	2	8	12	3	—	—	—	—	—	—
Piły tarczowe do drewna	—	—	—	1	80	—	—	—	—	—	—

Źródło:
Sprawozdawczość szkół

STANOWISKA ROBOCZE W WARSZTATACH SZKÓŁ ZAWODOWYCH

Wyszczególnienie	1951	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Kierunek											
metalowy — ręczne	570	653	748	905	1037	1126	1305	1443	1558	1603	1789
— maszynowe	48	132	201	305	392	484	520	539	609	622	595
rolniczy — ręczne	—	80	112	175	138	105	139	132	125	106	73
— maszynowe		20	49	52	43	32	40	40	32	31	20
drzewny — ręczne	70	81	87	105	120	133	130	136	184	203	241
— maszynowe	12	17	38	42	50	64	71	76	82	92	102
budowlany — ręczne						26	80	160	208	280	338
— maszynowe							6	4	7	20	49
odzieżowy — ręczne	90				180	269	362	450	549	565	489
— maszynowe	30	—	—	—	60	100	125	146	187	215	215
gastronom. — ręczne							30	60	60	60	58
— maszynowe							5	20	20	25	29
skórzany — ręczne	—	40	60	80	75	71	71	67	40	40	
— maszynowe	—	2	3	3	5	5	8	12	12	9	

Uwaga:
stanowiska elektryczne wliczone są w grupę stanowisk o kierunku metalowym
Źródło:
Sprawozdawczość szkół

w 1949 r. ale nie posiadał on maszyn, narzędzi, a sam budynek wymagał kapitalnego remontu.

We Wschowie — podobnie jak w innych szkołach — warsztaty świeciły pustkami, młodzież pod kierunkiem nauczycieli adaptowała pomieszczenia warsztatowe, znosiła poniemieckie maszyny i remontowała je. Zdobyty sprzęt pochodził najczęściej z małych warsztatów rzemieślniczych, był przestarzały w konstrukcji, o bardzo małej przydatności szkoleniowej.

Powołanie do życia ZSZ nałożyło na szkoły obowiązek zorganizowania odpowiednich stanowisk szkoleniowych w warsztatach szkolnych. Już w 1951 r. było 820 stanowisk szkoleniowych, z czego w warsztatach metalowych było 618, drzewnych 82 i odzieżowych 120. W 1958 roku warsztaty szkolne dysponowały 1770 stanowiskami szkoleniowymi, z czego w branży metalowej było 1429, rolniczej 181, drzewnej 170, odzieżowej 240 i skórzanej 80 stanowisk. W roku 1964 warsztaty szkolne dysponowały już potężnym potencjałem szkoleniowo-produkcyjnym w postaci 3998 stanowisk, z czego w branży metalowej było 1789 stanowisk obróbki ręcznej i 595 obróbki mechanicznej. Wraz ze wzrostem wyposażenia warsztatów szkolnych następuje równocześnie wzrost produkcji towarowej oraz usług świadczonych społeczeństwu przez warsztaty szkolne. Jeśli w roku 1950 wartość produkcji wyniosła 3.514.200 zł, w 1958 r. 6.913.000 zł, to w 1964 roku wyniosła już 27.941.000 zł.

Do sukcesu warsztatów należy zaliczyć fakt podjęcia produkcji maszyn różnych typów jak: wiertarki, szlifierki do wierteł i noży tokarskich, strugarki, podzielnice uniwersalne, tokarki do metalu, drewna, młocarnie typu „Jutrzenka" i wiele innych.

W roku 1955 wyprodukowano 11 różnych typów maszyn, w 1958 roku 158 a w 1964 r. warsztaty szkolne wykonały 410 różnych maszyn.

Przytoczone dane świadczą nie tylko o dynamicznym rozwoju ilościowym warsztatów szkolnych, ale i o przeobrażeniach jakościowych zachodzących w szkolnictwie zawodowym. Godnym podkreślenia jest fakt, że wzrost planu produkcyjnego w bieżącej pięciolatce w stosunku do 1960 roku wynosi 270,9% przy równoczesnym zwiększeniu stanowisk pracy o 136,6%.

ROLA I MIEJSCE SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO W SYSTEMIE OŚWIATY

Rola i miejsce szkolnictwa zawodowego w systemie oświaty:

„...zależą — zdaniem prof. Suchodolskiego — od dwóch czynników a mianowicie od ogólnego postępu społecznego i od postępów nauki i techniki"[10]).

Aby lepiej zdać sobie sprawę z tej funkcji społecznej jaką dziś spełnia szkolnictwo zawodowe, trzeba pokazać różnice pomiędzy szkołą dzisiejszą a wczorajszą. Różnice te nie zawsze są dostrzegane i trafnie określane. Wszyscy wprawdzie dostrzegają wzrost znaczenia szkolnictwa zawodowego, ale wzrost tego znaczenia rozumie się najczęściej w sposób iloś-

10) **O dalszy rozwój oświaty zawod. i rolnicz.** Nasza Księgarnia Warszawa 1960 r. str. 99

ciowy. Istota procesu rozwojowego szkolnictwa zawodowego tkwi tymczasem w czym innym. W ciągu długich wieków szkolnictwo zawodowe różniło się od szkolnictwa ogólnokształcącego nie tylko tym, że w obu tych rodzajach szkół uczono czego innego, ale przede wszystkim tym, że obsługiwało ono inne warstwy społeczne.

Pomimo poważnych przeobrażeń polityczno-społecznych w PRL — zmian ustrojowo-organizacyjnych szkolnictwa zawodowego, jeszcze w latach 50-tych widoczny był ten tradycyjny podział opinii publicznej na szkoły lepsze i gorsze. Szkoły zawodowe były uważane na ogół za te gorsze w stosunku do liceów ogólnokształcących. Znane były przypadki „straszenia" uczniów szkół podstawowych a także liceów ogólnokształcących, że pójdą uczyć się do szkoły zawodowej. Nawet dyrektorzy techników zawodowych w zebranych przez KOS ankietach podają, że co roku, najczęściej po półroczu, rodzice zwracali się z prośbą o przyjęcie ich synów do technikum, ponieważ w liceum ogólnokształcącym nie dawali sobie rady. Rodzice z rezerwą odnosili się do szkoły zawodowej a środowisko miejscowe nie interesowało się nią. Jako przykład można podać Wschowę, gdzie nie tylko społeczeństwo ale i KOS w Poznaniu wnosiło w 1947 roku zastrzeżenia i obawy, co do zagospodarowania i racjonalnego wykorzystania budynku szkolnego i warsztatowego przez szkołę zawodową. Taki stosunek do szkoły zawodowej odbijał się na rekrutacji uczniów. Szkoły zawodowe rokrocznie nie wykonywały naboru.

O stosunku społeczeństwa do szkoły zawodowej świadczy także skład socjalny młodzieży przyjmowanej do klas pierwszych[11]).

Lata szkolne	Ogółem w %	Robotnicy		Chłopi		Prac. umysł.		Inni	
		ZSZ	t. z.	ZSZ	t. z.	ZSZ	t. z.	ZSZ	t. z.
1953/54	100	48,3	42,1	42,3	36,6	6,1	16,7	3,3	4,6
1955/56	100	49,8	40,3	37,8	34,6	7,2	18,9	5,2	6,2
1956/57	100	49,9	39,4	35,5	32,5	8,7	21,2	3,9	6,9

Stosunek społeczeństwa do szkoły zawodowej ulegał ciągłym przeobrażeniom w miarę rozwijania się i pogłębiania demokracji społecznej. Poważny wpływ na przeobrażenia w poglądach społeczeństwa na szkołę zawodową miały też przemiany w sytuacji gospodarczej kraju i województwa.

Produkcja przemysłowa w naszym województwie wykazywała ogromną dynamikę. Jeśli rok 1950 przyjmiemy za 100 to w roku 1955 wzrasta do 237,6 a w roku 1961 do 576,2[12]). Równocześnie ze wzrostem produkcji rosło znaczenie techniki oraz wymogi stawiane ludziom rozpoczynającym pracę. Tym samym rosła rola szkolnictwa zawodowego w miarę tego, jak próg kwalifikacji niezbędnych do rozpoczęcia pracy zawodowej stawał się wyższy.

11) **Statystyka szkolnictwa zawodowego** 1956/1957/GUS W-wa 1958 r.
12) **Tradycje, przemiany, perspektywy** Zielona Góra 1964 r.

Problemem kształcenia zawodowego w Polsce zajęły się najwyższe czynniki w kraju. III Zjazd PZPR nie tylko poświęcił dużo czasu i uwagi szkolnictwu zawodowemu, ale przede wszystkim ukierunkował dalszy jego rozwój, wskazał na potrzebę przeprowadzenia reformy tak pod względem strukturalnym jak i dydaktyczno-wychowawczym.

VII Plenum KC PZPR obradujące w styczniu 1961 r. stwierdziło m. in. w swoich uchwałach:

„Niezbędne będzie w najbliższym 10-leciu prawie dwukrotne zwiększenie liczby pracowników z wyższym i średnim wykształceniem zawodowym. Dyktuje to konieczność intensywnej rozbudowy średniego szkolnictwa zawodowego i wyższego..."

VII Plenum KC PZPR zaleciło tak przebudować sieć szkolnictwa, aby w 1965 roku na 1 ucznia liceum ogólnokształcącego przypadało 3,5—4 uczniów szkół zawodowych.

W 1961 roku Sejm uchwala Ustawę o rozwoju systemu oświaty i wychowania. W 1962 roku XI Plenum KC PZPR ponownie podejmuje problem kształcenia kadr technicznych w Polsce, a XIII Plenum KC PZPR w 1963 roku wiele uwagi i troski poświęca socjalistycznemu wychowaniu młodzieży.

Kształceniem zawodowym młodzieży bardzo żywo zainteresowały się związki zawodowe, NOT, organizacje społeczne i całe społeczeństwo. Wymienione czynniki głęboko przeorały opinię społeczeństwa i jego stosunek do szkoły zawodowej. Świadczy o tym rosnący napór młodzieży na szkoły zawodowe, co ilustruje poniższe zestawienie:

Typ szkoły	Rok szkolny								
	1963/64			1964/65			1965/66		
	ubieg.	przyj.	%	ubieg.	przyj.	%	ubieg.	przyj.	%
Lic. Og.	3859	2806	72,7	3945	3159	80,0	4123	3098	75,1
Technika	3290	1641	49,8	3763	1938	51,4	4124	2152	52,1
ZSZ	5954	4341	72,9	5610	3932	70,0	6003	4801	79,9

Porównawcze zestawienie liczb wykazuje, że technika były w stanie przyjąć tylko 50% ubiegających się, podczas gdy licea ogólnokształcące i zasadnicze szkoły zawodowe przyjmowały niemalże jednakowy odsetek młodzieży. A w ubiegłym roku szkolnym 1964/65 ZSZ odrzuciły o 10% więcej kandydatów w porównaniu z liceami ogólnokształcącymi.

Wzrost znaczenia szkolnictwa zawodowego potwierdza także zmiana składu społecznego uczniów tych dwóch typów szkolnictwa na korzyść szkolnictwa zawodowego.

Ilustruje to poniższe zestawienie:

Grupa społeczna Rok szkolny	1959/60		1962/63		1964/65	
	LO	T.Z.	LO	T.Z.	LO	T.Z.
	%	%	%	%	%	%
robotnicy	27,0	37,8	28,9	39,3	31,2	38,6
chłopi	15,4	23,8	16,8	17,4	16,3	16,4
prac. umysłowi	43,6	25,5	42,0	33,8	40,6	33,2

Zjawisko powszechnego doceniania szkoły zawodowej nie jest wyrazem koniunktury zainteresowań społeczeństwa tym typem szkoły. O wzroście znaczenia szkolnictwa zawodowego świadczy nie tylko zmiana struktury socjalnej uczniów, ale wyraźne zwiększenie, szczególnie po roku 1959, napływu młodzieży do tych szkół.

Ilustrują to poniższe tabele:

ZASADNICZE SZKOŁY ZAWODOWE DLA NIE PRACUJĄCYCH W L. 1945—1965

Rok szkolny	szkoły	oddziały	uczniowie	Uwagi
1945/46	3	7	182	szkoły dokształ.
1946/47	21	63*)	1.988	szkoły przemysł.
1952/53	12	89	3.296**)	gimnazj. zawod.
1958/59	20	138	4.975	
1961/62	27	213	7.545	
1963/64	37	295	10.688	
1964/65	33	324	11.934	

Źródło: sprawozdawczość szkół
*) dane prowizoryczne
**) bez resortów gospodarczych

TECHNIKA ZAWODOWE DLA MŁODZEŻY NIE PRACUJĄCEJ W L. 1947—1964

Rok szkolny	Technika młodzieżowe			Technika dla pracujących		
	szkoły *)	oddziały	uczniowie	szkoły	oddziały	uczniowie
1947/48	3	16	450	—	—	—
1952/53	11	70	1.912	—	—	—
1958/59	13	58	1.644	11	14	456
1959/60	11	49	1.594	16	32	649
1960/61	16	70	2.293	12	27	807
1961/62	20	90	3.280	13	44	1.272
1962/63	22	122	4.579	16	49	1.425
1963/64	23	155	5.825	18	48	1.483
1964/65	29	195	7.343	21	52	1.797

Źródło: sprawozdawczość szkół
*) stan na 1.X. każdego roku szkolnego wg jednostek pedagogicznych.

Podłoże tego zainteresowania znajduje się w dużej mierze w przemianach jakościowych szkolnictwa.

Złożyły się na to zmiany organizacyjno-programowe wprowadzane od 1957 r. do dnia dzisiejszego, których zasadniczym celem było danie młodzieży większej wiedzy ogólnej i lepszego przygotowania do przyszłej pracy zawodowej. Zmiany te polegały przede wszystkim na wydłużeniu o 1 rok nauczania w ZSZ i technikach, zwiększeniu tym samym ogólnej liczby godzin nauczania z 80 do około 104 w ZSZ — trzyletniej a w technikach z 171 do około 175. Poprawa planów nauczania nie wyrażała się w bezwzględnym wzroście ogólnej liczby godzin, ale w lepszym rozłożeniu poszczególnych przedmiotów w latach, w zwiększeniu liczby godzin przedmiotów ogólnokształcących i pomocniczych oraz nauki zawodu w całym cyklu nauczania, przy równoczesnym zmniejszeniu tygodniowego wymiaru zajęć młodzieżowych.

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE PLANÓW NAUCZANIA ZSZ W GRUPIE ZAWODOWEJ — MECHANICZNEJ

Przedmioty	1953			1964		
	Tygodniowy wymiar godzin nauczania w klasach					
	I	II	III	I	II	III
A. Zajęcia praktyczne	18	21	—	12	18	21
B. Zawodowe						
Technologia	3	4	—	2	2	3
Materiałoznawstwo	2	—	—	2	—	—
Rysunek zawodowy	2	2	—	4	2	—
Maszynoznawstwo	—	—	—	—	2	—
Elektrotechnika	—	—	—	—	—	2
Gospodarka przedsięb.	—	—	—	—	—	—
C. Pomocnicze						
Fizyka	2	2	—	3	2	—
Matematyka	3	3	—	4	2	2
Higiena	—	—	—	—	1	—
D. Ogólnokształcące						
język polski	3	3	—	3	3	2
W.O.P.	2	2	—	—	—	2
język rosyjski	2	2	—	2	2	—
Wychowanie fizyczne	2	2	—	2	2	2
R a z e m	39	41	—	34	36	36

Zlikwidowanie bardzo wąskiej specjalizacji w przygotowaniu zawodowym absolwentów (np. w ZSZ w grupie elektryczno-energetycznej było 24 specjalności a obecnie jest tylko 5, w grupie chemicznej było 21 jest

5 itp.) przy równoczesnym opracowaniu nowych programów, pozwoliło bardziej wszechstronnie przygotować uczniów do przyszłej pracy zawodowej.

Warunki ku temu stwarza także polepszająca się baza szkolnictwa zawodowego. Sprzyjał temu także pomimo dużych trudności stały wzrost ilościowo-jakościowy kadry nauczycielskiej. Dla porównania warto podać, że w roku szkolnym 1951/1952 w ZSZ tylko 25% nauczycieli teorii posiadało pełne kwalifikacje a nauczyciele zawodu w większości byli niewykwalifikowani, co zmusiło DOSZ w następnym roku szkolnym do wymiany kadry w 40%. W wyniku tego już w 1953 roku stan kadry kwalifikowanej podniósł się do 42,9%, a w roku 1957 do 95,2%. Wprawdzie dynamiczny rozwój szkół zawodowych w latach 1958—1964 spowodował spadek liczby nauczycieli z pełnymi kwalifikacjami do 80%, ale ogólny poziom pracy pedagogicznej ulegał jednak stałej poprawie.

Za takim stwierdzeniem przemawiają oceny pracy szkół dokonywane przez nadzór pedagogiczny KOS w czasie wizytacji szkół oraz materiały statystyczne z zakresu wyników nauczania.

W roku szkolnym 1952/1953 w ZSZ promowano 78,4% a w technikach 80,1% uczniów. W roku 1958/1959 w technikach promowano już 90,2%, a w ZSZ 80,3% uczniów i ten wskaźnik promocji utrzymuje się z niewielkimi zmianami do dnia dzisiejszego np. w roku 1963/1964 w ZSZ promowano 89,2% a w technikach 86% uczniów. Przeprowadzone przez KOS badania metod pracy i kryteriów ocen stosowanych w szkołach wykazały, że nauczyciele w zasadzie oceniają obiektywnie, chociaż nierzadkie są przypadki zawyżania wymagań.

Wyraźnej poprawie uległa także sprawność szkoły zawodowej, przez co należy rozumieć procent kończących szkołę w przewidzianym czasie. Sprawność szkolnictwa zawodowego w latach 50-tych była bardzo niska. Np. w cyklu nauczania 1952/54 r. w ZSZ już w klasach pierwszych odeszło ze szkoły 12,8% młodzieży, nie promowano 12% uczniów, czyli do drugiej klasy przeszło tylko 75,2% uczniów przyjętych w poprzednim roku do klasy pierwszej. Ukończyło szkołę w przewidzianym czasie tylko 54,2% uczniów W latach 1947—51 wyskaźnik ten był jeszcze niższy, ponieważ kształtował się na poziomie 30%. Jeszcze niższą sprawność miały technika np. w cyklu nauczania 1954—1958 wyniosła ona tylko 27,8%, a w cyklu 1955—1959 już 30,5%. Były też szkoły jak np. T. Odlewnicze w Nowej Soli, którego sprawność w analogicznym okresie wyniosła 17,4% i 19,0%. Jedną z głównych przyczyn takiego stanu był fakt podejmowania pracy zawodowej przez uczniów przed ukończeniem szkoły. Duże zapotrzebowanie na pracowników, nie zwracanie uwagi na formalne kwalifikacje powodowały masowy ubytek uczniów szkół zawodowych. Stan ten zmienia się wyraźnie z początkiem lat 60-tych. Już w cyklu nauczania 1961—1964 r. ZSZ osiągnęły 70% a technika w cyklu nauczania 1949—1964 r. 55,6% sprawności. Były to wskaźniki wyższe niż przeciętna krajowa.

W latach 1945 do 1964 szkoły zawodowe wszystkich typów wypuściły około 35.417 absolwentów. Z tego w latach 1960—1964 ukończyło szkoły zawodowe 21.118 osób, w tym 7539 absolwentów techników i 18.579 absolwentów w ZSZ i SPR.

ABSOLWENCI SZKÓŁ ZAWODOWYCH W LATACH 1950—1964

Lata	Typ szkoły								Razem
	SPZ	SRB	SPR	ZSZ dla nie prac.	ZSZ dla prac.	Techn. równorzędne szkoły dla nie prac.	Techn. zawod. dla pracujących	Techn. zaoczne	
1950	—	—	—	900	—	170	—	—	1070
1951	—	—	—	—	—	168	—	—	168
1952	—	—	—	—	—	192	—	—	192
1953	—	—	—	984	—	964	36	—	1984
1954	—	—	—	1187	—	820	—	—	2007
1955	—	—	—	912	—	770	22	—	1704
1956	—	—	—	949	—	894	—	15	1858
1957	80	—	—	927	—	798	—	18	1823
1958	66	—	55	201	—	785	—	153	1260
1959	—	—	400	620	18	1082	10	103	2233
1960	—	—	592	940	55	607	40	527	2761
1961	—	—	523	1200	194	1109	220	499	3745
1962	126	—	555	1368	339	1077	101	508	4074
1963	32	—	604	1935	719	1166	225	342	5023
1964	—	—	739	2542	1097	680	202	256	5515

Wielu spośród absolwentów pełni dziś odpowiedzialne funkcje w aparacie administracyjnym i gospodarczym kraju. Setki osób ukończyło wyższe studia, część z nich pracuje w wyższych uczelniach w charakterze pracowników nauki, część wróciła do szkół i pracuje w charakterze nauczycieli. Np. w Technikum Ekonomicznym w Gorzowie pracuje 5 ekonomistów — absolwentów tej szkoły. Nie ma zakładu pracy, w którym nie pracowaliby absolwenci szkół zawodowych. Np. w Gorzowskich Zakładach Włókien Sztucznych „Stilon" 85% wszystkich zatrudnionych techników-chemików stanowią absolwenci Technikum Chemicznego w Gorzowie.

Wnioski stwierdzające awans szkolnictwa zawodowego w naszym kraju winny być ze szczególną siłą zaakcentowane. Szczególnie mocno trzeba podkreślić, że konieczność przyśpieszenia postępu technicznego w naszym kraju wymaga troski nie tylko o inwestycje ale i o kadrę pracowników. Musimy sobie zdać sprawę z tego, że podstawą wysokiego poziomu technicznego produkcji jest techniczna kultura szerokich rzesz ludzi pracy.

„Na szkolnictwo zawodowe — **jak powiedział na Krajowym Zjeździe Oświaty zawodowej prof. Suchodolski** — spada wyjątkowa wręcz odpowiedzialność za takie przygotowanie młodego pokolenia, aby stało się ono zdolne do zerwania z tradycją złej i niedbałej roboty, z tradycją prymitywnej pracy wykonywanej prymitywnymi narzędziami" [10].